

LỄ LÀM CHUÔNG TRÂU (PRO VIA PO) CỦA NGƯỜI M'NÂM Ở LÀNG ĐẮK NE, XÃ MĂNG CÀNH, HUYỆN KON PLONG, TỈNH KON TUM

NGUYỄN THỊ LIÊN*

TÓM TẮT

Con trâu thực sự là đầu cơ nghiệp của người M'Nâm, nên việc bảo vệ trâu đã vượt qua lễ thường để đẩy tới mỗi ứng xử đầy chất tâm linh, nổi bật là cách làm chuông. Không chỉ chuẩn bị vật liệu, mà người M'Nâm còn chú ý tới phong thủy, đồ lễ dâng thần, cây nêu... và cả vật dụng có yếu tố ma thuật qua những nghi thức đã tồn tại lâu đời.

Từ khóa: chuông trâu, cúng chuông trâu, cây nêu, củ thiêng.

ABSTRACT

Buffalo is very important to M'Nâm people so the protection of buffalo is more than normal to get to a fully spiritual behavior of making stall for this animal. Not only preparing materials, M'Nâm people also pays attention to geomancy, offerings, tree pole etc as well as magic things through long lasting rituals.

Key words: buffalo stall, ceremony of buffalo stall, tree pole, sacred fruits.

Đặc tính về ruộng đất của người M'Nâm ở xã Măng Cành, huyện Kon Plong thường nằm trong những thung lũng của những dãy núi cao, ruộng nông, diện tích nhỏ, vì vậy, trước khi gieo mạ, người M'Nâm thường dùng trâu để dẫm ruộng chứ họ không dùng cày hay bừa như người Kinh dưới miền thấp. Con trâu đóng một vai trò rất quan trọng, là một tài sản lớn của mỗi gia đình người M'Nâm. Chính vì vậy, làm chuông trâu có một ý nghĩa rất lớn trong sản xuất nông nghiệp của người M'Nâm, họ làm chuông trâu để bảo vệ con trâu, đây cũng là một hình thức bảo vệ kinh tế cho gia đình mình.

Lễ làm chuông trâu của người M'Nâm ở xã Măng Cành một năm thường được tổ chức 3 lần: Trước khi chuẩn bị gieo mạ (tháng Ba); sau khi gặt xong (tháng Tám) và sửa sang lại chuông trâu trước khi tổ chức lễ tổng kết cuối năm (tháng Chạp). Một năm 3 lần làm chuông trâu, tuy nhiên, chỉ có 2 lần đầu người M'Nâm mới làm lễ cúng, còn lần thứ 3 chỉ là hình thức sửa sang lại chuông trâu để chuẩn bị đón năm mới chứ họ không

cúng. Quan trọng nhất là lần cúng đầu tiên khi gieo mạ bắt đầu một vụ mùa mới.

Trước đây, khi chuẩn bị tổ chức lễ làm chuông trâu, những gia đình có trâu cử một người đến nhà già làng họp, xem ngày đẹp tổ chức làm chuông. Họ cũng chọn mảnh đất phù hợp tổ chức cúng đất để dựng chuông cho trâu. Ngày nay, những gia đình lớn có nhiều nhân khẩu, trâu cũng được nuôi nhiều hơn, cho nên để không phải mất công gia đình này đợi gia đình kia, xong xuôi hết việc, cả làng mới cùng tổ chức giống trước đây mà họ chia ra thành những nhóm nhỏ tổ chức lễ làm chuông trâu, các nhóm gia đình này sẽ cùng nhau họp bàn và thống nhất chọn một ngày để tổ chức. Nhóm nhỏ ngày nay khoảng từ 5 đến 10 gia đình sinh sống trong cùng một khu vực địa lý.

Trước mùa gieo mạ khoảng 2 tuần, những người M'Nâm lại rộn ràng chuẩn bị mọi thứ cho lễ làm chuông trâu. Việc chuẩn bị được phân công một cách rõ ràng trong một buổi họp gia đình với đông đủ các thành viên. Buổi họp gia đình sẽ thống nhất việc chọn đất làm chuông trâu, phân công các thành viên thực hiện các công việc chuẩn bị cho buổi lễ.

* *Sở Văn hóa, Thể thao và Du lịch tỉnh Kon Tum*

Lễ làm chuồng trâu thường được tiến hành trong 4 ngày.

Ngày đầu tiên: Chuẩn bị những nguyên liệu và vật dụng cần thiết cho việc làm chuồng trâu và cúng chuồng trâu cho ngày tiếp theo:

Trước ngày tổ chức lễ làm chuồng trâu, gia đình sẽ phân công các thành viên lên rừng chặt cây gỗ nhỏ, lấy dây rừng về nhà, vót nhọn một đầu, bó lại từng bó, rồi mang ra mảnh đất được chọn để làm chuồng. Phụ nữ sẽ chuẩn bị những nguyên vật liệu để thực hiện các nghi thức cúng ngoài chuồng trâu và trong nhà.

Để chuẩn bị cho lễ làm chuồng trâu, người M'Nâm sẽ chọn một mảnh đất đẹp, mảnh đất này không được làm trên nền của chuồng trâu cũ. Trước khi san mặt bằng, người ta làm cây luông pia để cúng mảnh đất, cây luông pia được làm từ cây tre có gắn các loại lá thiêng tượng trưng cho những mong ước của người M'Nâm, như: lá hnhú tượng trưng để xua đuổi sự xui xẻo, hy vọng trong năm con trâu sẽ không bị tai nạn, lá hla h'cua bri và lá hla in b're tượng trưng cho điều may mắn, nếu con trâu ăn vào lá này thì con trâu sẽ nhớ mãi cái chuồng của nó. Khi bắt đầu nghi lễ cúng, người chủ gia đình vừa cầm cây luông pia xuống mảnh đất vừa khấn cầu xin thần linh cho mảnh đất được thuận lợi, ngăn ngừa điều xấu, những tai nạn đều đi hết, sau đó người chủ sẽ mang cây nêu ra ngoài lối đi của trâu (hướng phía Đông, phía mặt trời mọc), với mong muốn trâu sẽ nhớ đường về chuồng.

Bên cạnh những cây luông pia, thì người M'Nâm còn làm hai cây nêu nhỏ tượng trưng và mong cho hai cặp sừng của trâu cứng cáp, khỏe mạnh, dùng để cắm hai bên cổng của chuồng trâu có tên luông tha và luông h'ne. Trên hai cây này họ gắn nhiều chùm lá tang và những tua lỗ ô, cung tên, lông gà,... Cây luông tha có ý nghĩa ngăn ngừa con ma, ngăn ngừa những xui xẻo, những điều xấu xâm nhập vào chuồng trâu. Cây luông h'ne bảo vệ con trâu. Hai cây được trang trí công phu, đẹp mắt, gắn với những biểu tượng khác nhau, gồm: những bông hoa (kmrây) được vót từ thân cây le, những bông hoa này có ý nghĩa về sự bảo vệ của thần linh, phía trên gần ngọn của cây, họ dùng một sợi chỉ màu trắng đan thành hình mạng nhện, tượng trưng cho thần linh, phần ngọn có gắn một cái cung tên nhỏ tượng trưng cho vũ khí để xua đuổi những điều xấu xa.

Ngày thứ hai: Làm chuồng trâu:

Chuồng trâu của người M'Nâm thể hiện mong

ước những điều tốt đẹp đến với gia đình, mong sức khỏe và may mắn đến cho con vật chủ đạo trong nông nghiệp. Chính vì vậy, việc làm chuồng trâu là việc làm rất quan trọng và cần thiết. Chuồng trâu dùng để cúng không làm mái, họ chỉ làm hàng rào xung quanh, với diện tích vừa đủ để nhốt trâu, tùy theo số lượng trâu của từng gia đình mà diện tích chuồng trâu to hay nhỏ. Người M'Nâm không sử dụng bất cứ vật dụng gì để làm chuồng, mà chỉ đơn thuần cắm thật mạnh cây gỗ xuống nền đất cho đến khi nào cây gỗ chắc chắn, họ cứ thế cắm lần lượt từng cọc gỗ xuống cho đến khi thành một hàng rào bảo vệ xung quanh. Trước khi cắm cái cọc đầu tiên xuống, người nhà sẽ đặt một cái lá cây dẻ (luông xa) trước mũi cọc, sau đó mới cắm thật mạnh xuống đất, vừa cắm cọc, vừa khấn: "Cắm lá luông xa ở dưới bóng người, bóng ma hãy đi xa, hãy mang lại may mắn và chắc chắn cho chuồng trâu".

Sau đó, họ cột lần lượt các thanh gỗ ngang rồi lấy dây rừng buộc chặt, trên mỗi góc của chuồng trâu, họ cột thêm 4 cây luông pia. Cổng chuồng trâu được trang trí bằng cây luông tha và luông h'ne ở hai bên. Đồng thời, họ làm cổng bằng hai thanh gỗ có thể kéo ra, kéo vào được.

Cũng như nhiều lễ hội khác của người M'Nâm trong năm, lễ làm chuồng trâu cũng mang những sắc thái văn hóa riêng biệt và đặc trưng của tộc mình. Những lễ vật thiêng trong lễ làm chuồng trâu cũng mang những giá trị văn hóa tín ngưỡng đậm nét của người M'Nâm ở Măng Cành. Trong một nghi lễ cúng chuồng trâu của người M'Nâm, có rất nhiều lễ vật được sử dụng để cúng thần linh, điều đặc biệt hơn nữa là làm bất cứ việc gì họ cũng sẽ cúng xin thần linh trước.

- Chuẩn bị nước thuốc rắc lên con trâu trong khi làm lễ cúng: Lấy vỏ cây long hri đập dập để làm một thứ thuốc có vị cay nồng, thuốc này được trộn với con cua bắt dưới suối đã được giã nhỏ ra rồi hòa vào với nhau, chắt lấy nước. Việc làm này với ý nghĩa tránh ma quỷ xâm nhập vào chuồng trâu. Sau khi làm nước thuốc xong, họ sẽ để một con cua buộc vào một chùm cây (hla khua bờ triêng) treo lên giữa cửa ra vào của chuồng trâu.

- Chuẩn bị một bó cây đốt làm một dàn tế Yang: Bện 1 cây đốt thành hình con nhện mang về cắm tại góc thiêng của nhà. Con nhện và con vật tượng trưng biểu hiện cho sự may mắn của người M'Nâm. Các cây đốt này sau khi cúng xong sẽ được người ta mang về nhà, đến chỗ ngã ba hoặc qua sông, qua

Người M'Nam cắm cọc làm chuồng trâu - Ảnh: Tác giả

suối, cây đót sẽ được đặt vắt ngang qua, để dẫn đường cho hồn trâu theo về nhà.

- Chuẩn bị một vòng đeo cổ được làm bằng sợi chỉ nhỏ, trong lễ cúng, chiếc vòng này được đeo vào cổ người chủ gia đình với ý nghĩa trong thời khắc đó người chủ gia đình và Yang có địa vị ngang nhau.

- Lễ vật để cúng: gà và heo, mỗi con trâu làm 1 con gà để cúng hiến sinh tại chuồng trâu, còn con heo là lễ vật hiến sinh cúng tại nhà. Lễ cúng tại nhà là heo hoặc gà do năm trước chủ nhà cúng chuồng trâu có hứa với Yang rằng, lễ vật cúng là con gì thì năm tới chủ nhà phải cúng con vật đó như lời đã hứa.

- Chuẩn bị hai ống le chứa nước bên trong để tắm cho trâu trong ngày diễn ra lễ cúng: một ống le đựng nước lấy dưới sông (lấy ngay ở xoáy nước), một ống le chặt trên rừng chứa sẵn nước tự nhiên trong ống mang về nhà. Ống nước sau khi tắm cho trâu xong mang ra phía đường đi đập vỡ ra (tránh trẻ con lấy).

- Rượu cúng trong lễ: đổ vào chỗ hai bên cổng của chuồng trâu, đổ lên cây nêu, để mời thần linh, xin phép thần linh, đổ lên mình trâu để cho con trâu sau này nhớ về chuồng của mình, sau đó mới là người nhà uống.

- Đào các củ thiêng (dum bu kiêng) từ chuồng trâu cũ về để trồng trong chuồng trâu mới trong

ngày diễn ra nghi thức cúng. Các loại củ này không mua, không bán, không được cho, cũng không ai được lấy của ai mà được truyền trong gia đình từ đời này sang đời khác, số lượng các loại củ nhiều hay ít tùy thuộc vào sự lưu giữ của từng hộ trong gia đình, hộ ít có 2 loại củ, hộ nhiều có 9 đến 10 loại củ khác nhau. Trước đây, thường những gia đình có nhiều trâu mới có nhiều loại củ. Người dân tin rằng, nếu các củ thiêng này sinh sôi nảy nở, đẻ nhiều nhánh, phát triển tốt thì đàn trâu của gia đình sẽ sinh sôi nảy nở tốt, khỏe mạnh; nếu củ thiêng phát triển kém thì gia đình đó sẽ không may mắn, hoặc nếu cây chết, gia đình đó sẽ gặp xui xẻo, làm ăn thất bát, đàn trâu ốm yếu.

- Làm cung tên nhỏ (tượng trưng) để bắn trong lễ cúng nhằm xua đuổi con ma, xua đuổi những điều xui xẻo ra khỏi khu đất nhốt con trâu.

Sau khi chuồng trâu được hoàn thành, trâu sẽ được lùa vào chuồng để ngày hôm sau tiến hành nghi lễ cúng.

Ngày thứ ba: Cúng chuồng trâu:

- Địa điểm: trong ngày cúng chuồng trâu, nghi lễ cúng được diễn ra tại hai nơi, nơi làm chuồng trâu và tại bếp của gia đình.

- Trước đây, lễ làm chuồng trâu được tổ chức theo quy mô cộng đồng làng thì già làng sẽ là

người tiến hành nghi lễ cúng cho cả làng. Còn ngày nay, người chủ gia đình sẽ là người thực hiện nghi lễ cúng chuồng trâu, không phân biệt nam hay nữ.

Nghi thức cúng chuồng trâu: Tùy thuộc vào số lượng trâu nhiều hay ít của các hộ gia đình mà thời gian cúng chuồng trâu dài hay ngắn. Trong toàn bộ thời gian cúng chuồng trâu, người M'Nâm có rất nhiều nghi lễ văn hóa truyền thống, những quan niệm về thế giới tâm linh rất tự nhiên và độc đáo, vừa mang những nét riêng nhưng ẩn chứa trong đó là sự đa dạng, phong phú, như: cúng trừ tà ma, nghi lễ đeo dây, nghi lễ cúng đầu gà, nghi lễ rắc nước thuốc lên trâu, nghi lễ uống rượu, nghi lễ cúng củ thiêng, nghi lễ bắn nỏ, nghi lễ mở cửa chuồng trâu, nghi lễ trông củ thiêng, nghi lễ cúng rước hồn trâu về nhà.

Buổi sáng ngày diễn ra nghi lễ cúng, cả gia đình tập trung đông đủ tại chuồng trâu đã được dựng sẵn. Những lễ vật cúng được mang ra chuồng trâu, mọi người sẽ đốt một đồng củi nhỏ bên cạnh chuồng trâu để thực hiện các nghi lễ của buổi cúng. Người chủ gia đình sẽ là người thực hiện các nghi lễ cúng, còn các thành viên trong gia đình: con trai trưởng và cháu đích tôn của gia đình sẽ cùng chủ nhà tham gia một vài nghi lễ.

Nghi lễ đầu tiên: Cúng xua đuổi tà ma, xua đuổi những điều xấu, tại nạn ra khỏi chuồng trâu, cầu mong cho con trâu luôn khỏe mạnh, sinh con đầy đàn: Người chủ gia đình sẽ cầm một bó gồm 3 cây luông pia đứng bên ngoài chuồng trâu vừa khua quanh chuồng trâu vừa khấn. Xua đuổi hết những điều xui xẻo, những điều không may mắn ra khỏi chuồng trâu. Sau đó, người chủ gia đình sẽ mang những cây luông pia này ra chỗ lối đi của trâu ngoài bia rừng và cắm cây luông pia tại đó (hướng phía Đông, phía mặt trời mọc). Người M'Nâm quan niệm, việc sử dụng những lá cây gắn trên cây luông pia một mặt trừ tà ma, ngăn ngừa những tai ách còn vương lại trên mảnh đất mà con trâu ở; mặt khác, việc cúng này còn mang lại may mắn và sức khỏe cho con trâu trong năm tới.

Nghi thức rắc nước thuốc lên mình con trâu: Người M'Nâm lấy nước thuốc đã được chuẩn bị sẵn từ trước vẩy lên mình con trâu. Việc rắc nước thuốc lên mình con trâu với mong muốn cho con trâu sẽ không bị bệnh tật, sẽ không bị các con vật khác tấn công.

Nghi lễ cúng củ thiêng: Người chủ gia đình sẽ cầm cây luông pia hơ hơ quanh đồng lửa, vừa hơ vừa khấn, xua đuổi ma quỷ. Sau đó, người chủ gia

đình sẽ cùng với con trai trưởng và cháu đích tôn cùng cầm rổ củ thiêng dum bu kiêng và cầm vật hiến sinh của lễ cúng quay vòng tròn theo chiều kim đồng hồ, vừa khấn vừa đếm các dãy số lễ theo một quy định chung: từ 1 đến 3, từ 3 đến 5, từ 5 đến 7. Sau đó, người chủ gia đình sẽ lấy một củ hi (tượng trưng cho Yang) trong rổ củ thiêng dum bu kiêng, cắt lấy hai miếng đặt úp lên một thanh tre và bắt đầu nghi thức hỏi Yang. Khi người chủ gia đình hỏi Yang các vấn đề liên quan đến cuộc sống và đến con trâu, người chủ gia đình sẽ tiến hành lật củ trong 3 lần, nếu hai miếng củ một úp và một lật có nghĩa là điều tốt, điều may mắn Yang sẽ mang lại, khi hai miếng củ cùng úp thì Yang chưa đồng ý, sẽ có điều không tốt cho lời cầu xin đó, khi đó chủ lễ sẽ tiến hành xin Yang bằng cách làm lại nhưng không quá 3 lần.

Nghi lễ cắt đầu gà cúng tế thần linh: Ba người vừa bứt ba nhúm lông từ con gà vừa khấn để xả xui trước đường trâu vào, sau đó, mang con gà về trước cửa chuồng trâu để làm nghi lễ cúng, chủ nhà cầm con gà hướng về phía con trâu và khấn: "Hôm nay chúng tôi làm chuồng mới cho trâu, để trâu có nhà ở mới, mong Yang giữ cho trâu khỏe mạnh, sinh đàn đẻ lũ đừng có ốm yếu, khi đi ăn tránh đá lẫn cây đổ". Con gà sẽ được chặt đầu, lấy phần tiết và phần đầu gà cắm vào cây đốt trên đàn tế đã được dựng bên cửa ra vào của chuồng trâu để cúng Yang, phần tiết gà sẽ được rắc lên phía 2 cây luông h'ne và luông tha, lên cửa ra vào của chuồng trâu, việc rắc tiết gà lên 2 cây với mục đích mời Yang xuống tham dự lễ phù hộ cho trâu, còn con gà sẽ được ném vào bên trong chuồng trâu. Người M'Nâm quan niệm, khi con gà bị cắt phần đầu được ném vào bên trong chuồng trâu, con gà quay về hướng Đông sẽ báo hiệu một năm nhiều điều tốt sẽ đến với con trâu, còn nếu như con gà quay về hướng Tây hoặc các hướng khác sẽ báo hiệu những điều không may mắn. Nếu con gà không quay về hướng Đông, người chủ gia đình sẽ phải bắt một con gà khác để thực hiện lại nghi thức này, tuy nhiên, nghi thức được thực hiện không được quá 3 lần.

Sau nghi thức cúng vật hiến sinh để mời Yang xuống tham dự và bảo vệ cho đàn trâu, người chủ gia đình tiếp tục cắt tiết gà để cúng trâu, một con gà sẽ cúng một con trâu, gà của nhà nào nhà ấy cúng. Con gà sẽ được cắt tiết rắc lên đàn tế, lên cổng và lên 2 cây luông tha và luông h'ne, vẩy lên

khấp mình trâu, để cầu mong cho con trâu khỏe mạnh, không bị bệnh tật mà sinh sôi nảy nở nhiều. Tiếp đó, họ sẽ nhổ lông từ hai bên cánh gà cắm ở dàn tế và treo ở cửa ra vào của chuồng trâu.

Nghi lễ đeo dây: Sau khi người chủ gia đình dùng cây luông pia cúng tại chuồng, người con trai cả trong gia đình sẽ cùng với cháu đích tôn của gia đình đeo cho chủ nhà một vòng dây chỉ nhỏ vào cổ trước khi chủ nhà tiến hành các nghi thức xin thần linh. Người M'Nâm quan niệm, việc đeo sợi chỉ vào cổ người chủ trong gia đình với ý nghĩa người chủ sẽ có địa vị tương đương với thần linh khi thực hiện nghi thức cúng.

Nghi lễ cúng củ thiêng dum bu kiêng trên đầu con trâu: Người chủ gia đình sẽ lấy củ dum bu kiêng đặt trong chiếc vòng đeo tay, sau đó vào chuồng trâu đặt lên đầu con trâu và cúng, cầu mong cho con trâu sức khỏe, phát triển, sinh sôi nảy nở trong năm tới. Sau khi cúng xong, củ được chôn ngay tại ô đất tại chuồng trâu.

Nghi lễ uống rượu: Sau khi nghi thức cúng vật hiến sinh cho con trâu xong, gia đình chủ lễ sẽ tiến hành uống rượu cảm ơn Yang. Người chủ gia đình sẽ là người uống rượu đầu tiên, trước khi uống, người ta lấy một ít rượu rắc lên dàn tế, lên cổng chuồng trâu, rắc vào đàn trâu, lên 2 cây luông tha

và luông h'ne, sau đó quyet một ít lên đỉnh đầu rồi mới bắt đầu uống. Chủ gia đình uống xong đến con trai cả, đến cháu đích tôn, sau đó mới đến các thành viên khác trong gia đình.

Hoạt động bắn cung tên: Người chủ gia đình sẽ cầm cung tên hướng về phía mặt trời mọc và bắn cung, việc bắn cung tên với mục đích trừ bỏ tà ma, đuổi hết những bóng ma sẽ quấy nhiễu con trâu.

Nghi lễ mở cửa chuồng trâu: Người chủ gia đình cùng với người con trai cả và người cháu đích tôn của gia đình cùng đứng ở hai bên cửa chuồng trâu, cầm thanh chắn ngang cửa kéo qua kéo lại và đếm các dãy số lẻ từ 1 đến 3, từ 3 đến 5, từ 5 đến 7, sau đó mới mở cửa chuồng trâu và lùa trâu ra ngoài ăn cỏ.

Sau khi các nghi lễ ở chuồng trâu kết thúc, cả nhà sẽ cùng ôm bó đốt và cây đốt được bện hình mạng nhện ở chỗ dàn tế về nhà. Họ sẽ đặt cây đốt dọc đường đi, đến chỗ ngã ba đường hoặc qua cầu, họ sẽ đặt cây đốt vắt ngang qua. Họ quan niệm rằng, đặt cây đốt để dẫn đường cho hồn trâu theo về nhà, hồn trâu sẽ không bị lạc giữa đường. Về đến nhà, họ sẽ đặt cây đốt được đan hình con nhện vào chỗ cúng thiêng của gia đình ở trong bếp, sau đó mới bắt đầu nghi thức cúng tại gia đình.

Chuồng trâu của người M'Nâm - Ảnh: Tác giả

Nghi thức cúng tại gia đình: Sau khi mọi người đã về nhà đầy đủ, người chủ gia đình sẽ tiến hành chế biến các loại thức ăn để cúng tế và để mời khách. Nếu năm trước gia đình nào hứa với Yang được mùa sẽ giết heo thì năm nay, gia đình đó phải thịt heo để cúng Yang. Người chủ gia đình sẽ chọn tiết con heo và nói: "Lần trước gia đình chúng tôi có hứa được mùa sẽ cúng Yang con heo, năm nay tôi làm con heo để cúng Yang, cầu cho con trâu trong năm khỏe mạnh, gia đình mùa màng bội thu". Con heo được chọn lấy tiết, mổ lấy tim, con gà được cúng tại chuồng trâu mang về lấy gan và mề để cúng, còn thịt sẽ được chế biến thành món ăn, nấu riêng trong một chiếc nồi nhỏ và chỉ có người trong gia đình mới được ăn.

Về phần lễ vật cúng cũng được chuẩn bị theo phong tục:

+ Xiên thịt để cúng tại bếp thiêng: Xiên thịt của người chủ nhà để cúng Yang gồm gan + tim của con heo, cùng với gan, mề của con gà xiên thành 1 xâu nướng trên bếp than cho chín, sau đó, cắm xiên thịt đó lên ghè rượu để cúng Yang. Xiên thịt của người con trai cả trong gia đình chỉ có gan và mề của con gà, được sắp xếp theo số lẻ 3, 5, 7 miếng.

+ Trứng gà: Nhà nào có trâu cái mới cúng trứng gà, với mong muốn cho con trâu sinh sôi nảy nở tốt.

+ Thịt gà: Gia đình nào có trâu thì thịt gà của gia đình đó và tự chế biến riêng.

Tại gia đình, họ sẽ cúng hai lần tại 2 cột thiêng của nhà. Một cột chính giữa gian bếp cúng Yang, một cột bên trái gian bếp cúng gia đình. Thần linh cúng trước, chủ nhà sẽ lấy một miếng thịt trong xiên thịt, một ly rượu, bỏ vào dàn tế và một phần lên tai ghè, sau đó đưa lên đỉnh đầu, với ý nghĩa mời thần linh chứng giám trước, và khấn: "Hôm nay, nhóm gia đình chúng tôi tổ chức lễ cúng chuồng trâu, đây là rượu và thức ăn chúng tôi cúng Yang, mong người nhận lấy và ban sức khỏe cho chúng tôi, cho chúng tôi có cuộc sống no đủ, phù hộ cho con trâu khỏe mạnh, sinh nhiều con". Khi lễ xong, người chủ gia đình sẽ được phép ăn uống trước, sau đó lần lượt các thành viên trong gia đình sẽ tiến hành nghi thức này. Phần của gia đình nào thì gia đình đó dùng. Trước khi ăn, các thành viên trong gia đình sẽ lấy cơm bỏ lên đầu của nhau với ý nghĩa để giữa Yang và con người không còn khoảng cách, là người cùng một nhà, cùng ăn cùng uống và cùng làm kinh tế.

Theo phong tục của người M'Nâm, sau khi các gia đình trong nhóm làm chuồng trâu uống hết một ghè rượu cúng và ăn hết thức ăn cúng Yang thì các thành viên trong gia đình mới được phép ăn uống giao lưu với khách khứa đến tham gia buổi lễ của gia đình và nhóm gia đình.

Ngày thứ 4: Làm cây nêu đặt giữa chuồng trâu:

Cây nêu lớn được làm trong ngày cuối cùng của lễ làm chuồng trâu thường là một cây le nhỏ, được trang trí nhiều hoa văn và hình thù khác nhau, màu sắc cũng được trang trí sặc sỡ hơn những cây nêu nhỏ. Cây nêu phải là cây không bị mối mọt, gọt sạch vỏ, làm trắng thân cây, sau đó họ dùng lá dứa quấn cách đốt xung quanh, rồi tiến hành sơn màu, màu của cây nêu là màu đỏ, màu đen và màu trắng. Tiếp đến, họ làm 5 nhánh nan tre với 10 đầu vót nhọn kết thành vòng tròn rồi buộc lên đỉnh đầu cây nêu, giữa hai phần nối người ta đặt thêm một khối bông tre lớn, được tạo ra từ thân cây tre non đã hơi nóng qua lửa, trên đỉnh 10 đầu nan tre đã vót nhọn, người ta còn buộc thêm những nhúm lông gà đã được hiến tế. Trong khi mọi người đang làm cây nêu, thì trọng trách trông củ thiêng do người chủ gia đình tiến hành. Người M'Nâm cho rằng, sau 10 ngày mà củ dum bu kiêng không có biểu hiện của sự sinh trưởng thì xem như mảnh đất đã chọn không tốt. Sau khi làm xong cây nêu, họ sẽ dựng cây nêu ở giữa chuồng trâu. Cây nêu dựng lên để khẳng định mảnh đất gia đình chọn thuộc quyền sở hữu của gia đình hay nhóm hộ, là chỗ của chuồng trâu; cây nêu là sợi dây tâm linh để thắt chặt mối quan hệ giữa con người và thần linh. Cây nêu còn có tác dụng để cho con trâu cà mình gãi ngứa và còn có những ý nghĩa khác là để xua ma quỷ, để tránh bệnh tật, tai nạn, để mang lại may mắn, sức khỏe tốt cho con trâu. Sau khi kết thúc lễ làm chuồng trâu, người M'Nâm sẽ tiến hành xuống ruộng gieo mạ chuẩn bị cho vụ mùa mới.

Lễ làm chuồng trâu là một hình thức tín ngưỡng giúp người dân trong cộng đồng làng duy trì sức kéo trong sản xuất nông nghiệp, bảo vệ sức kéo mà chủ thể bảo vệ là con trâu. Thông qua đó, phát huy tinh thần đoàn kết trong cộng đồng làng, lưu giữ bản sắc văn hoá của cộng đồng dân tộc trong làng./.

N.T.L.

(Ngày nhận bài: 07/9/2014; Ngày phản biện đánh giá: 13/11/2014; Ngày duyệt đăng bài: 25/11/2014).